

ЮРІЙ КМІТ.

З гір

Львів.
Накладом Автора.
1907.

Привид.

Стефан Козуляк лежав тяжко хорий. Вже возили його „до того старого ксендза, би му освятити воду. Так ни съятити никто. Тот ксендз сам мовив: „Як ни буде ліпше,abis зновіль го привіз“. Але не возили його другий раз, бо дуже спух.

Посходили ся жони й чоловіки. Одні радили, аби робив тестамент; одні прийшли відвідати й потішити; інші намовляли, аби післати до Бистрого „до Сенька, аби замовив та передав дащо. Він добре ляк відливат“.

Присів ся близше до постелі Михайло Стецюляк:

— Ци ни йде вам, куме, що на очи?

— Так, у вичьирь і під вичьирь завертати ся голова і я так ги без себе.

— І мині саме так било, коль я онон раз бив слабий. Али я душше лежав без

себе; такий цілий тиждень бивем без тямки.
Ви ще малий хлопиць били.

— Літа йдуть, ги вода. Станеш, подивишся і нима.

Що мині тогди ся заввиділо, бодай таке ни видів нихто, би Бог сохранив від такого всіх людейків і нас.

Присутні зацікавили ся і присунули ся близше. Хорому подали води.

— Я вже бив на другім съвіті.

— Вам нима що вмирати.

— Я всягди там бив.

— Обисте ни мовили, що нанашка ни пустят.

— Ой так, дітинко, прийде tota година й мині й всякому. Ци схоч, ци ніт, а обертайся і мов: Будь здоров, съвіте милий!

— Богойку съятив!

— Снит ми ся, що приходить два люди до хати. Привітили ся красно. Єден має книгу під пахов, таку велику, а другий коновятко і кропило. Єден старейший, дуже сивий; другий молодший, тот, що коновятко держав. Старейший держав книгу, а тот помочив кропило і так чвяг, чвяг на піч три рази. Мати nibежеїка била на припічку, а я лежав понад чилюсти.

— Вставай, вставай, повідат tot старшій, підеш з нами.

— Я слабий, божі старці, ни можу встати.

— Ходи, ходи, тобі буде лекше.

— Альо йдемо. Дорога минає ся ги tot дим. Перейшли ми до широкої цимбри, а там отака яскиня стоєт, Богойку ласкавий! Припровадили ня над totу яскиню, а ту таке гадя, ги крокви, порознимало пашы з печерьів. Йой, мині ся здавало, що впаду там. Съвіт ми ся замотав.

— Ходім далі, повідают божі старці.

— Йдемо і заходимо до єнчої станції. Ту важъят людий. Стоят єден попри другого; шлюсуют. На долині страшна яскиня. Огні горят. А ту при вазі сут такі два, бодай пропали, з драпаками; котрий вже там зважыт ся, ще пірвут, оби борше бурчав, а на споді ходят такі два з жъирдками і, як долетит, зараз го пронурюют у таку спрагу, в огонь.

— Окаянна грань!

— Оби ни видати й ни чувати!

— І в такім чоловікови сідіти... Няй Господь сохранит!

— В мині дух запираєт. Я три рази ся питав: Я ту впаду?

— Стій до чьасу.

— Як ня взяли з дому, так вони стоят коло мене. Totи ходят навколо і мішьяют в огнях пекущих. Множество падало, а там такий писк на сподї. Став і я на туту вагу, тай тішу ся, щом ни впав.

— Ідемо далі. Стоєт ліжко. На тім ліжку диржьат на знак штирох хлопа, два за руки, два за ноги: під ним ножы, ги на шъятківници, а межбы totи ножы огенъ горит, няй Бог боронит, спрага така, грань. Його все диржьат і протягают, а він так пищыт, щёле крижъа му зсікло і пече огенъ, відтак скрчъат зновіль, аби го знов сікло, попустят, пак ги зцілит ся і знов січут.

— Надивив-ес ся, сину?

— Надивив, божы старці.

— Ходи, підемо далі.

— Дивю ся на totи муки, тай мовю: А хто-ж, божы старці, прийде на воно ліжко?

— Хиба Ясищього Іван. Він вітця, матерь ни шъанує, то ту прийде.

— Та ви, куме, тямите, як він понивіряв його, ганьбив, що аж ни мож било слухати.

— Окалічъів, треба му в голові подивити ся, сорочьку випрати, щось подати.

— Пізнав усьо на тім ліжку.

— Там так зсічут, хиба шкірочъка на чьиреві.

— Альо, ходи далі.

— Ідемо. Знов прийшли ми до цимбри, так ги би аж до третої.

— Ходи далі.

— Та чьо-ж іти? А ту таке, лише жъий та будь, запахом тим можна жыти.

— Надивив-ес ся?

— Надивив, божы старці.

— Ідемо далі. Вийшлисмо в двері, а ту въсьо люди, оком ни мож зоздріти, въсьо рівне, тілько голови чъорніют ся й колишьут ся; съпівают: Пречиста Діво мати — і йдут на вперед мене. Божы старці, мене ту задусят, питаю ся.

— Ніт, ходи, ни бій ся.

— Йди я далеко, ги би на Лисицї,* минія дорога проступат; божы старці поперед мене, я за ними йду і вже виджу, що далеко. Як-же я ся верну? Я слабий.

— Ни бій ся, ніт.

— Вертаємо ся відтам.

— Надивив-ес ся?

— Надивив, божы старці.

*) Прислок, віддалений шість кільометрів від місця оповідача.

— Ти ту ще ни маєш прийти, ходи домів.
 — Вертай ми. Ідемо, ідемо, а ту в єдні
 цимбрі стоєт файок, ги коршмищє, ги ту
 била, де Андрій ся поставив, таке ги кичьира,
 а всьо файки. Коби яка ясеницька, тобим си
 взяв з краю, коби ни в огни, ни горячья, али
 тот стариць повідат: Щось тя кортит, я вже
 виджью.

— Старцю божъий, на що тоти файки
 в огни?

— Видиш, сину, тоти файки тих, що
 в ниділійку до служьби божъої курят; вони
 всі ту в тім огни.

— Я вже ни буду брати.

— Надивив-єс ся?

— Надивив, божі старці.

— Ходім далі.

— Йду на такі красні двері. Гадаю си:
 Ану, чей я ще кого ту пізнаю. Дивлю ся, при-
 дивляю ся. Ей, де там! Ту такі красні молодці,
 вінці на них позаквитані. Гадаю собі, може
 кого съпізнаю зи старших? Ніт. Із молодцій
 всьо єднаке і зи старших низнайоме. Ту зи
 старших, кого файно вбрали, як го нарядили,
 то красітно, файно ходит, а в дакого така
 шапка підрана, що нима ся на що дивити.

— Бідному всягdi бідно.

— Надивив-єс ся?

— Надивив, божі старці.

— Ходи вже, ходи.

— А ту як єм ся вже завернув іти домів,
 Цюпачька, Ясьова мати, питат ся: Ци ви ту,
 кумунцю?

— Я.

— Нате вам три ябка, та дасте моїм ді-
 тьом, та ся будут бавити.

— Я ся обернув, дивю ся, а її ни видно,
 хибам голос її съпізняв, а вона мене. Підняло
 ся полотенце, фуркнули три ябка, а її як ни
 видно, так ни видно. Взяв я тоти три ябка
 з того мосту, а тот стариць мовит: Ходім
 далі, прийдеш домів, ту ще ни твоє місце.

— Як ня припровадили до хати, стариць
 чытат велику туту книгу на цілий голос. Пе-
 речьчитав і обернат ся: Завернув-єм тя. Памя-
 тай-же, памятай, щос передивив ся. Tot мо-
 лодшій помочьив кропило і подав му в руку,
 а тот покропив три рази матірь на припічку
 нібіжьейку і мене: На завтра здоров будеш.

— Дякую божим старцям.

— Здоров будь!

— Повиходили, а я отямив ся й питаю
 ся: Мам', мамо.

— Чьо?

— Та ци виділисте, що ту в хаті било?

— Янич, синойку, ни виділа.

— Я розчав оповідати, як то било з кінця, а мати повідають: Чей то Біг даст, що ти ся біль перевалит, тай ти буде лекше. Я від тогди ни лежав і три дни. В мене груди, ги диберь. Коби й ви, куме, могли заснути, то би вам біль перевалило.

— Лише оби їм ся таке ни приснило ги вам, бо то страх бере.

— Минії ся коротят дни, щораз менчyi, проговорив хорий.

— Йдуть роки. Я бив колись вибіг на кичьири і бив-єм ся ни вдихав, хоть бив-єм біgom біг, а днісь —

— Приходить чъас, усьо достигат...

По наших кістках...

Слітний, осінній день. Ілько Кривецький лежить на постелі і курить файку. Його зять Петро Гвоздецький сідить на лаві і взувається в ходаки. „Жони“ варять обід.

Входить Юстина, донька Ілька, жінка Николая Бабюка. Привітила ся.

— Шо нам повіш, Юстино? питает ся Ілько.

— Ба, повім вам, ви стоєте над гробом, а таку пеню дієте. Щось ги марод^{*)} показуєте фіглі.

— Чорт бабі вязи крутит. Що ти хочеш?

— Оби бив який терпяк, а мусит поляти, коль таке робите. Ми вчыри до міста, а ви розчали возити погній на наші загони.

Петро зчорнів що головня і повідає:

^{*)} Марець.

— Вже тя шляг трафив?

— Ще ніт. Ладне таке бисідуєш, що ну! Я те-ж уперта, сама си мовю: всьо єдно, щем у праві ни била, а буду. Покажут люди, де стоєт суд. Стану там гвавту ліпити, няй съміют ся на цілий съвіт. Я би ни зачыла того й тому, що села палит, яку я прикрість перебила тої ночи, як ми люди доповіли, що ви зробили.

— Ни съмішни ся.

— З нас би ся всї съміяли і в Турці і в селі, як би ми вашього зятя пустили на свій загін. Низдалі би ми газди били. Тасте ми, Біг дав, отиць! Далисте шыість прутів поля, а типир хочете урвати. З чого буду жыти? Оби бив дужкий, ги Самсон, а мудрий, як Саламон, а нима на чім газдувати, то стане глупий, роби, що хоч...

— Чьо ти прийшла?

— Ци ви обернете нам поле? Мій іде до Турки.

— Буду ворати.

— Кажьи, ци діждеш? Є интирциза; є дванайціть людий, ще жыють, усі дванайціть мусять присягнути на токо, що записане. Ще й питаете, чьо я прийшла? У вас хліба від нового до нового, а в мене що? Мало ся присіват, ґрунту нима. Давно скипала вас

голова, коль дітий в мене ни било, оби ся ґрунт вернув зновіль до вас, тому ни йшлисте робити лад там, де люди ходят, а типир за-газдовуєте ся так, ги би я ни вашья дітина била.

— Так писком рубат, ги сокиров.

— Бо ни можу з вами кінця врвати. Днісь таке постало, що отиць дітину обдират.

— А ти своє забрала.

— Вжесте си вирахували? А можете ми яку подушку дали, ци що? Чытверо плахтят і якусь там рянтищье.* Давалисте вівцю, то-сте виводили зи стайні, то вводили, коби била гіршья. Таков щыров і приватнов руков да-листе, що виходимо на саме Іваня, а вівця, як бубин. Паця оби ступило на обору, бєте, що гей! На газду ми викрикуєте: Ти, фарі-йоне, ти, юдо фарійонський!

— Чьуєш, як ся взлощьу, то ни буду лежъяти.

— Я за стид би того ни зробила. Хиба би я дурна била, розуму ни мала, та оби я хоть єдну скибу відступила. І в мене сут діти.

— Ни бисідуй много. Дільба вже готова: Половина твоя, а половина Петра.

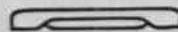
*) Сорочка.

— Ей, ідіт, чькода вас! Від коли ви встановили таку встанову?

— Від коли треба било.

— Хочете, оби бігли люди ги на чудо ся позирати? Скари ня, Господи, що ни пустимо ворати! По нашых кістках піде жильзо... Що правда, то ся ни бою. Жывцом очи випечу, окропом...

Тріснула дверми — вийшла.

Прогнана.

Довкола простягли ся гори. Густий туман окутав їх верхи. Село в потоці. Клекотять води. Люди ходять мов зачумлені. Дощі загарбали їх прожитки, позмивали працю. Пішла з каламутними водами. „Take то з нашими Кичирами і Томинами! Натовчyi ся по дібрах, назгинай плечы, спадут тучы, зметут усе до полики. Чого жъдати? Якого добра?“ Сиджу і гляджу на розпуку.

Надомною висить забовдурений клаптик неба, стидається мабуть відкрити своє обличе... Руїна... Вже третий день не маю почти. Позривані мости, позаливані шляхи й дороги. Брудні філії шумлять бурливо. Відбувають назначену мандрівку. Чогось сердиті... Зі скаженою зайлістю котять величезні каміння, розривають скали, замулюють, забирають

ровінь, найкрасшу частину, оазу, найсмашнійший кусок для гірських жильців. Шумно ревуть струї... Важко тягнути ся години. Щось придавлює моє ество...

Через подвіре сунеться згорблена, жіноча стать. Заходить до кухні. Йду і я за нею. Добре, що є з ким поговорити, а то. —

Мій гість у глибокому віці. Рясні морщини покрили лице, якого вигляд більш мужеський, ніж жіночий, але симпатичний, інтелігентний. Прийшла за прощеним хлібом. Убрана вбого, але чисто, ограйдано. Привітала ся. Я просив її сісти іogrіти ся. Се осьмілило її і стала говорити швидко, плавно: Я ни таке, що ни сіє, ни оре. Як собі пригадаю, що в мене било, ни можу горі собов пари підтягнути. Як біб праждений, так мині серце пукат; як з неба дощ капат, так слози снують ся. Ми всього повно мали, ще й людий годували. А дніська сама випроси, сама з'їджь, сама відповід'є. Тугу маю на серци, вічийка ни можу підвести. В моого сина є що їсти і де голову склонити, а мині чькодує кусника хліба! Нивістка мовит: Волю циганку з коблянської Волі, ніж тебе. Мене буде Бог диржати і добрі люди. Я його пять років диржала в Лаврові, а два в Пиримишли. Має дванай-

ціть моргів поля, три пари волів, дісѧть коров, индики, гуси, качьки. Мене гонят від порога; ни годна робити, ани молотити. Де-ж мині днісь перебити? Штирнайцятеро діти мала, сім живих, сім мертвих, а типир нима де переночуювати. Серце моє, чьом ти ни розпукнеш ся з жъалю того? Де задію ся? Або плач, або скач, мусиш іти помежи хати. Треба тіло прокормити, треба сором закрити. Пять синів, пять доньок, моїх унуків, а нивістка заголила на мене мальованку... Ни любят Тацю, а любят працю. Забрали мої морги, а мині й доброї торби ни дали. Син мині днісь мовит: А очи би тобі викапали на горячью плиту! Бодай ти скапав, як съвічка на великдинь перед образами, як густа роса на сонци. Я хиба ни била, де гицель пси бе. Коби дітем постелено, коби їх посичено, а я чьим будь перебуду. На мене шьяндари гарчали: Шельма баба, найшла діти по крапиві і пішла по жъираню. Ой панове поліцаї і шьяндари красні! Ни шельмуйте мене просту. Ой повіджьте, будьте ласка, де ви газду діли? Остригли ви куччирики, тай під гвером пріє... Займіт і мене в чисте поле... Діти пухнут, нима їх чьим прокормити; тісні роки настали, гради-сніги царину позбивали, з бо-

лотом змісили, а на шию торбу повкла-
дали. Великі голода били, люди умирали, мов
ті мухи загибали. Я така голодна, що і пса
би вкусила. Забрала діти і пішла по людях
просити. Нираз напудила ся, ги би мині хто
околіт запалив під ногами. Єдні бідували,
єдні других ратували. Ни всі єднакі. Єдно
дало би пальця втяти, друге ни даст дихнути.
Чым люди жывили ся, бодай ся никому й ни
приснило... Пройшло, минуло ся. Надивила ся
я біди. Ни мож ї виплакати, вигодувати, ви-
колисати, випросити, віхрестити ся, відмолити
ся. Коль ни мож, то ни мож. Лихо єдних по-
ставкат, другим схлібят. Таке то на сьвіті...
Вернув з воська газда, став дякувати. Ми пра-
цювали і нам жило ся весело. Я до нього:
Газдо мій любий; він до мене: жъено солодка!
Ни дігнав ми, чи біла сорочька, чи ніт; мовит
солодко: якось то буде; чи солена страва,
або ніт — вона до губ прилипат. Хто кого
любить, то і в ночи го видит, а хто ни любить
і в динь ни побачить, як мій син мене. Умер.
На що я лишила ся по його голові? Лїта мої
молодії і лїта старостн, тож то сходите ви
в смутку, ни в радости; ни я в'їла, ни я впила,
ни красно входила, лиш пожъаль ся, милий
Божье, щом ся набідила. Я викоштила ся на

нього; два, чи три рази мало ни втопила ся;
кухарови в Лаврові якусь копу яєць дала,
хату замела, води наносила. А дніська син
мій, дяк голосний, мині викрикат: Ти мене ни
вчыла, учыв отиць. Нивістка съпіват: Сото-
нице, проклятнице! Ліпшъа циганка з коблян-
ської Волї... Без гріху, без съміху дожыила
я віку, гіркого віку... Єдна росада, єдин цвіт,
а ни єдно зерно...

З дальншого оповідання вирозумів я, що
невістка є гоструха, тимто не могла стерпіти
влізливо - балакливої свекрухи. „В нивістки
язичьок, як у гада. А само легейдає ся, ма-
жье ся. Я страшенне того ни любю. Або ро-
би, або сїди, або спи. Вбиралоби ся красно,
їло би ся масно, а робити страшно. І мене
бивало наймают до телят, а робити всю ве-
лят. Коли я вийшла на загін, то все била на
передї, мині ни тяжко. Люблю, оби било ла-
дно, пильно і складно. Або ни вірте, або ся
съмійте. Я і днісь, хоч мині вже по-за вісім-
дисять, потисну ся, оби ішло гладойко. Як
можу, то заробю, а ніт, то випрошую. З за-
робленого і випрошеннего, поставила я ни-
біщикови фігуру, служьби наймала. Відправте
і ви, єгомосць, завтра, як можьете. Правда,
тяжъко ночьувати по твердих людських ла-

вах... Як би ви подивили ся на мої боки...
Що-ж робити? Треба пхати біду наперед,
коль з заду ни мож лишьти"...

Заночувала в мене; рано була на службі божій, а по сніданні звернула ся: Коли ви мене красно прияли й погостили, то я дам вам пораду перед лихими пригодами. Стара богато чула, богато виділа. Добре знати, няй ни придає ся. У вичъирь перед Ір'ом прожевете чьари на цілий рік, як промовите перед стайнев: Іди, іди у скали та потоки, у дубри страшні, високі, де пси ни добріхують, кури ни допівають і води ни дотікають, а мое добро, як било, так є. Марним зопсуете, марним направите. Від уроків обезпечьте себе і дітвач'ка: Тоді мене хто врече, як мині сліди порахує і на мому коникови шверстъ, їдьте, куди хочете, волос вам з голови ни спаде. Тоді тебе хто врече і я, як тобі на голові волосе порахує, а на повалі повалу і серед хати съмія. А ни дай Божье, прийде хорота до хати, промовляйте: Болячнице, сестрице, іди-ж ти на своє місце, там, де ти била в материній утробі, обис ни боліла від днешного дне до судного... Маєте донейку, нівроку, пек поганому чоловікови, научйт ї, коли виросте, приговорювати: Як за солодкими грушами

люди йдуть, няй так за мною молодці линут; як ни мож злим оком у ясне сонце ся подивити, так оби хлопці ни могли без мене жити. Як своє тіло люблю, так оби мене любили... Няй ни буде й кота на обійстю, а певно віддаст ся. Уродит ся вам хлопиць, дайте му зараз перо в руки, буде з нього писарь добрий. На що зирне, що задумат, всьо спишье.

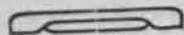
Почала збирати клунки. Настала хвилева мовчанка. Позавязувала, а відтак звернула ся до мене: Ага, ще єдно. Будете гнати перший раз худобу пасти, положіт перед порогом стайні топірь, серп і вогонь, та мовте: Як ся ни бере стали й ни їмат вогню аби й тебе ни ймило ся лихो; оби ти ни чъкодило на росах, на водах і на кождім кроці. Всьо буде гаразд...

Сїєте, або садите що, бисідуйте: Ни пшеницию сю (ни капусту саджу), ай полон, оби ми, Господь Бог, зародив зи всіх штирох сторон.

Навчыла би я вас іще замовляти від гадя, али типир ни вільно. Може діжьду, то прийду на съвятий вичъирь.

Розпрошала ся сердечно. Сльози стали їй в очах. Повторила болючий рефрен своїх

нарікань: Пять років диржала в Лаврові,
а два в Пиримишли — і вийшла. Міні стало
сумно...

Забагнув сира.

— Що там, дячихо, ваш син?

— Так го згирило, що ни вартує нічого. Омороком ходжу, ни можу ся дивити, аж ня за серце стисло. Я би ни мовила нічого, аби ми хто відтяв і тоту слабу голову, так єм задуріла. Газда стане де, що туман, ни йде му до роботи, ги би го хто врік. Мовю до нього: Вже ни будеш довго лагомини носити. Лише сътвірь лежьйт ; скірочка бігат по раменах що плівочька.

— Не журіть ся, може ще поліпшить ся. Добре би було, як би ви дістали ся до доктора.

— Ай, їмостунейко. піде зи съвіта, хоть би ни знати куда з ним обходив, я вже віджью. Вже му передки підійшли, високі передки, видко, що спухли, бо потиснути

пальцом, робит ся ямка, губи ся лупят, язик
гет згорів, так ся страшно дивит. Буде киве-
ніти, ни вийде з того. Все ся таке вертепит,
оби ни на лад. Що чоловік найліпше любит,
Бог тото віднимат.

— Маєте ще другі діти.

— Ай, та то вже пастушок бив. Днісь
хлопчейка мати — велике що. Пасло коні.
Ми беспечні били, що ни пустит у людську
чъкоду. Тяжьенейкий нашъ жъаль! З голоду
ня кольки колют, а їсти ни буду. На серци
ми ся меле, в голові сарчыт, нуд маю, аж
затерпаю, Як ня типирка видите, так ніч,
так день. Велика сутя в хаті. Єдно таке,
друге тіцьке, трете на руках. Минї цицьки
висхли, що нима їм і полики. Вийшлам пра-
ти. Як стану заводити, як зайду плакати, аж
серце пукат. Він минї мовив: Мамо, ви ни
злізете з шматьом, я вам звезу на санчъатах,
а дніська так го вкоротало. А нашы отиць
як плачут. Він ся все питав їх: Дідуңцю, де
йдете? що будете робити? хто там бив?
що говорив? Дідуңцю, я вас роззую. Насту-
ня, він і Гануща ходили в літі на цвінтарь,
ни чъкодило їмнич. Вертали ся, а Михавць
повідат: Дідуңцю, ми били коло баби, бисі-
дувалисмо пацірь. Діти плакали й отиць ся

розплакали. А типир мовит: Болит ня тут
під ямков. Ни плачте, дідуңцю. А й самому
 капают слізози. Всьо плаче, тай ще гірше ся
робит. Я вийшла до комори, позбирала йо-
го шматя, тисну до себе і так єм ся зага-
дала, що зуби закусую. Пянам без горівки.
Здавало ми ся, що я николи такого твердо-
го жъялю ни буду матн. Прииде ніч, прошу
оби пильно день бив. Газда повідат: Я по-
везу дагде. Ба, повезеш, а як го звернеш,
то вже го певно ни підведеш. Дрібочку по-
сідит і зновіль паде, ни може сідіти. Ничого
би ни взяв у рот. Ходилам на Лисицї, купи-
ла сливок, зварила, вергла цукру; покушував:
Ни хочу. Типирка забагнув съвіжього сира.
Питалам по селї. Малечко в кого є, а найде-
ся дагде, ни даст слабому, бо як умре, то
хібне цілий рік. Я прийшла просити до їмо-
сцї. Може буде їсти, а може й ніт. Від середи
від полуодня розчав дуже йойкати. Таке вся-
ке говорив без себе. що аж єм ся бояла.
Зробило му ся троха лекше від тої гарбати,
що давали їмосць. Ми ся тішыли, що буде
добре. Викоштилисмо ся на нього ще давно,
коби хто дав раду. Раз ліпще, раз гірше,
а типир нима ратунку ниякого. Бив у нас
днісь Сеничъак, подивив ся на нього і пові-

дат: Я те-ж тяжко хорував, давило ня в ямці. Єдні люди так, єдні єнчье, на день яйце ни з'їм, али де ня нараят, піду. Так і так. До Штифана Диркала. Хто тапле, тот ся бритви хапле. Йшьов Орявим. Сім раз сідав і спочивав, поки там зайшьов.

— Що ти доброго повіш?

— Ви мині повічте.

Подивив ся, щось поміркував і повідат: Ти мовив, що ся ни боєш никого. Тобі почъкодив ци вуйко, ци стрик, тот, що вмер. Близькос нього бив і перейшло на тебе. Ни бій ся, тобінич.

Прийшла його жона і повідат: Треба чьоловікови ляк відляти.

— Ніт, ни треба.

Щось пошьипотів, підкурив зілєм. Сеничак виняв флящъа. Випив він, випила жона, приймич. Відтак Дрила вніс свою горівку. Як-єм випив, повідат, а горі мнов ги би вітер повіяв. Виджъу книшь на столі, возьму го в рот, я здоров, я би більше кусав, али ми нияково.

Обернув ся і далі з хати. Вперед ішьов ги мураль, а відтам аж ся роззув, аби перейти воду.

Ци я знаю, що робити! Мині щось очи заступило. Коби як го там завезти? Може й перезимнив ся. Та ци билам сперла? Дітвак усе за двором. Вам усьо чъкодит, ви ни радї, оби я ходив, а мене кортит. Ратуй, а нима поятя тому. Таке воно вже на съвітї, що як чъловік ни має ничего, то ни має ни смутку, ни радости.

Дісталася сира і пішла. На другий день позавивали подруги сина і повезли до Лїнини. Тут сказали їм, що Стефан Дрила вже небіщик ...

Завіщаннє.

— Обис знов, що деклярую вітчимови всього половину до його віка.

— Я му дам половину, що кровю ригне.

— І над мудрим щось десь обявит ся нимудре.

— Тихо, тихо, завяжь си рот; ти ни мій отиць, я ни твій син.

— То він у тебе на значит і за ходак?

— Дам ся порубати, дам ся посікати, а він ту ни буде газдувати.

— Вважай, сину: лацно ту чужье їсти, али штука перед Богом кари відповісти...

— Видиш, ти йдеш до землї, а що-ж я бідний буду робити? Хто ня догляне на старість? Хто ми подаст лижку води й теплої страви губу розмочыти? Ляжьу спочивати, а мині ся на сон ни заводит; гадка за

гадков іде, яка мене колись година найде...
Бим бив мав якого дітвака... Бідна мати лежыт ги Ляйзор, а ти ни запитав ся, ни промовив: Бісе, чьорте, що ти є?

— Ти сів до съятої вичьирі, а до нас анис писнув. Раз у рік така хвилейка, що й товарина бисідує з собов, а тобі замурувало рот до матери. Про що тото? Що тягнит за вітчима? Він ту провів двайціть пять літ.

— Нихто го ни просив.

— Мене Бог злучив і люди.

— Правда, як я прийшов, том застав хатчья, ги комарник. Люди ми вивезли, поратували. Я збудував, пошыв; обув, загорнув; ішьов по зарібках, як tota вода. Мене знают і в Самборі й за Самбором: по Бабині, Берегах, Конюшках, Бережници, Корналовичах. Я вам обсіяв, обкопав, капусту вирубав, а їсти ни їв, а ішьов межки люди заробляти. Мене чькода, що тілько зроби — і ще бурчать. Мого життя, мого здоровля тілько ту пішло...

— Ой так! Пішли літа марно з съвіта, як лист долів водою.

— А дніська вже поза п'ятдесят і си сядь.

— Ни пуджай ся, ніт, ни вирве тя.

— Що ти си гадаш? Я тя проплачу.

— Прийде ся розпукнути, розпасти.

— Коби борше.

— Ту мати дідичька, поцисорка!

— А ти грабя!

— Добре, всьо твоє?

— Ти би як гадав?

— Моїх грошый пішло ту ни трошька.

Де-ж мині ся типир діти?

— Забери свої скарби.

— Чьо ти? Ой бідойко кирвава! То-ж то мене серце болит. Я студеному вітройкови дути ни давала. Стане сонце на полудне, я кидаю серп і біжьу до дітій. Я все мовила, що маю тисячы... Мої два соколи! Як я їх тяжко годувала, тремтіла; як могла, так обганяла; все гинула, все мерла за ними, а днісь ани пилини, ни чого до губу вергти. Чькодує коня й санок поїхати по ксєндза, аби ня висповідав. Ни хочу клятьби, ни хочу съміху, ни хочу гріху. Я добровільно чьриз вас гину.

— Ни зроблю никудинич, бо ни вартую.

— Ни плач, старий, чей Бог тебе ни погубит. Він ся від людей сковат, а від свого сумління то ніт... Того ладу ни переставиш нияк.

— Бисідуйте, бисідуйте й поговоріт си.

— Мати голодом гине, бо ни ту звару, ни у сусіда, бо бис вікна вибив.

— Тобі ся ще кости будуть варити, кой ми ся будемо ділити...

— Ци я ти дітину зарізав? Та я того люблю і голубю, ги своє, а ти мене так чистуєш?

— Роби войну, роби! Настаєш на моє життя. Вважай, бо пропадуєш!

— Я на всю постарав ся зза рук моїх, а днісь, коль ни можу, то проганят з хати. Жий, ги тот де у степі або на пущи, би ни мав нищо. Пок я міг, том видавав, викладав, а дніська вже ни вартую. Якийсь я загін обігнав.

— Тас пожирав. Я ту отчіч. Ти що приніс з Вовчого?

— Брате, брате, ти дома, а мене забивають. Збирай ся й виходи, — проніс ся голос з надвору.

Одів ся в „кожушъя“, взяв грубезну палицю і вийшов з хати брата ратувати.

Побігли оба долів селом. Гринько й Панько, звісні з зачіпки та бійки. Церковні колядники підпили собі по хатах; „зарвали ся“ в одному місці і хотіли нагородити Панька за всі попередні пакости. „Счynила ся гучна

бурса, стіни тримтіли, кучырі літали“. Василь Сеновят зі своїм тестем Андрієм Мигалем поломили палицю на Панькови. Він метнув ся, вирвав ся і побіг по брата. Поспішли тепер продовжати „бурсу“.

Петро Дрофич пристав тому двадцять п'ять літ до Анни Левицької. Пасерби від самого початку дуже його не злюбили. „Ни хотіли, аби мати віддавала ся, щоби никто другий ни ставав з ними до дільби. Лізе якесь диво з чужього села, ни диржало би ся свого кута. Левицьких рід, то вже такий низгідливий. Як би мали роги, то би всіх поболи“. Люди відраджували, але вони таки побрали ся. „Жили добре з собов“ . Петро рідко бував дома, ходив далеко по зарібках, приносив гроші, вкладав у газдівство, „всував даякий грейцарь жонї, оби ни бідила, оби си яке бохоня купила. Знав, що вона ни пріпє, ни прокурит“. Але пасербів не міг нічим приєднати до себе, вони все „гарчвали“ на нього. Ради сьвятого спокою, вступав ся з хати, а приходив тоді, коли була пильна робота в полі або важна потріб при газдівстві.

„Мушу додати і зробити“. Поплачуть обое, побесідують і розходяться. Мандрував по зарібках, аж тому пів року при регуляції

потоків розторошив йому камінь ногу. Став неспособним до роботи. Від тоді правдиве пекло в хаті.

Пасерби знову дуже любили ся. В як найбільшій згоді поділилися. Панько пристановився на бік. І тепер спомагають себе, взаємно. „При всяких бурсах виступают разом“.

Анна зраділа, що „тот ніхристянин від сьвіта“ забрався з хати. Невістка ще з півдня пішла до родини на друге село. Вона хотіла, як тільки захоріла, робити тестамент, але „ниякий сусід ни ввіде, бо ся боєт. Мовит: Ци ня голова залоптіла? Піду, би ми кров спущував?“

— Іди та поклич пару сусідів, няй їм з усна повім, а потім притягнеш їх до присяги. Мов, що нима го дома, няй поскорят. Мій чяс ни довгий.

Пошильгував Петро до сусідів; слізки капали з очей, а вітер „дрияв“ його в сей і той бік.

Мій вородай.

Великодні свята. Біля церкви зібралися на вородай хлопці, парічки, дівчата й жони: старші газди посідали під розлогими яворями і придивляються забавам, додають свої уваги та дещо оповідають собі. На ліцах усіх радощі. Маєве сонце здається спонукувати всіх до житєвої втіхи.

В одному гуртку ведеться така розмова.

— Я вам повім про мій вородай.

— Ба, коль ти, Олекса, за вибачыньюм людського гонору, все брешеш.

— Днісь при пасці поїду троха єнч'юв дорогоз.

— Або підеш піхурков.

— Ви на бреху забивайте, а на правду вважъяйте. Буду розччинати з кінця. Мині все щось бороздило. Я ся вродив у сіньох

під драбинов. Мій отиць ходив на горівку, мороз великий бив і ноги обморозив. Ви ся ни съмійте, бо то велика правда, на які днись люди жывают, а за яков съвіт іде.

Прийшло до Великодне. Обисте ни забили, що я підріс. Мав-єм єдинайціть або дванайціть років. Нас било много хлопций. Отиць пішзов з пасков до циркви. Я так жьду, оби отиць вийшзов борзо з циркви, Божье. Що то мати наварила, напекла, буде чим рот веселити. Виніс паску, поставив на сътів, накраяв паски, накраяв яєць, я дуже любив яйці.

— Типир ни любиш?

— Минії вже смак відійшзов від усього. Вліз-єм у мисятко і їм. А брат повідат: Тату, тату, та Олекса яйці з'їв.

— Дай му поки, няй вже єст.

— Мати ще й пироги дала, щем з'їв щось три пироги. Так-єм ся наїв, що струк; устаю, дивлю ся у вікно, а хлопці йдут на вородай. І я рад іти, та ни маю що загорнути. Отиць повідат: Олекса, йди, випусти пасята з кучьки та жьени пасти.

— Ай, татойку, ни займу я вам днись пасти.

— Чому ни зайчеш?

— Людські хлопці йдут на вородай; я ни маю що загорнути. Отиць як їмив, як став бити... Як ня набив, я си погадав: Ни будеш ти мене більше бити. Як-єм ся вихопив з хати на дорогу, йду, чей ся де найму. Біжью, забіг-єм на розлуцькі поля, як ся до Турки йде. Там пастухи пасли йміня: били такі ги я, били й менчі й більші; закликали мене д' собі, дают ми паски, пирогів. Завертаю йміня; я таки в сорочьці. Єден повідат: У Розлуччи єден шваб ні має дітий, ми тя там заведемо, будеш пасти корови й вівці. Я ся вгішыв. Мав-єм новий ремінь, таке ремінчча чьирвоне. Єден хлопиць повідат: Кобис тото ремінчча дав минії, дам ти ще пиріг і паски.

— Ба, а я ся в що заопашьу?

— Я ти видру лик з ялівцю.

— Тай ми видер тот лик; я ся заопасав, а пиріг з'їв, бом дурний бив. У вечерь пастухи гнали йміня домів, тай я з ними пішзов. Минії вказали, де тот шваб і я там пішзов. Я входжу до хати, а швабка повідат: А відки ти, сину?

— Я зо Гвіздця.

— Та чьо ти, nibожье?

— Глядаю служьби, та ми раєли, обимся до вас наняв.

— А. синойку, бодай ти здоров бив.

— Минії там дає їсти, а минії ся дуже ни хотіло їсти, бом голоден ни бив; дащом їв. З'їв я щось і поліз за комин спати.

Шъваб црийшьов пяний з коршми. ци від когось, а жъона повідат: Видиш, ти ходив за слугов дві ниділі, тай-есс ни найшьов, а минії, Біг дав, сам прийшьов.

— Де є?

— А за комином спит.

— Він засьвітив, дивит ся на мене і мовит: файній хлопиць. Коби лише хотів бити. Якийсь хлопчище бідний, ременя ни має, тілько лик.

— Вона поставила вечирю; таке понаджувала всяке. Мене зігнав газда вечирити. Сам ни бере в рот, бо пяний. Дала їсти пироги на маслі; тоти пироги файні били; від тогди щем ни їв таких, а ти єден з другим ни кушував за свого житя і ни будеш кушяти. Я так їв, щом тілько міг, а шъваб дивив ся, перебирає головов, ги кінь, двам си скривав у пазуху, з'їм, як ся пробуджу. Він щось там троха вкусив, узяв скрипку, заграв і повідат: „Іди, хлопче, гуляти“.

Я ся випрошую, я ся відпираю, бо пироги за пазухов маю.

— Мусиш іти з мойов жъонов танцювати.

— Як-єм підскочив, лик ся врвав, а пироги випали з мене. Шъваб мовит: „А, такий ти слуга: Ти пироги закрав“. А я втеки в двері.

Вибіг-єм на село. Де-ж минії ся типир задіти в ночи. Тікавбим домів, та чьириз ліс іти ся бою. Забіг я до єдного газди до бощья, там пів бощьа соломи. Запхаю ся в солому, буду до дня, а пак устану і піду домів. А де-ж піду? В того газди била дівка, така тенга. До неї ходив сусідний парібок. Він прийшьов, стояв си перед стайнев. Я ся з бощья дивив, бо місяць съвітив. Дівка вийшла з хати, щось давала му, пирогів і щось пити. Я засунув ся в солому. Повели ся до бощья і бавх на мене; я гравт; вони пирсли, а я втеки домів. Такий бив мій вородай. Всягдяня пеня находила.

В двайціть літ відобрали ня до воська. З почъатку били, за вуха крутили, а потім бивем тромпетром. Я вийшьов з воська, вибивем три літа, єдна вдова молодиця, дуже си сподобала мене, щом ни міг вийти на

двірь. Ожъенив-см ся з нев, жыв пять літ; лишила ми двоє дітей малейких; єдному било четьвертий рік, а другому другий. Як-см ся другий ваз жъенив, веліли ми таку брати, оби дітий ни мала. Я си вибраў таку дівку, що як-см узяв, то ми вродила сімнайцятеро. А з того жыє пять хлопций, а шеєсте дівчья. Що вам тото повідати, коль ви знаєте, Вже ми шыісьдесять без двох. Пеня вертепит мнов, а ся ни даю. Божье любезний, Божье, відпусти гріха, коль натура лиха.

— Вас тілько в казети пустити.

— Чей нияк.

Чари.

В мене збігло молоко на кухнї. Паламар Михайл Горний зірвав ся з лави і став швидко говорити: „Дайте соли, дайте“. Служниця подала сіль, він пильно посыпував се місце, де збігло молоко, взяв уголь і робив якісь знаки над молоком, челюстями і над дверми, а при тім заклинав сонцем, місяцем, росами, водами, скалами, зарвами і вертепами. Моя жінка питаеть ся: На що ви се робите?

— Ей, на що? По Покрові на зажъенни чъас іти. Треба тогди ратувати, коли мож. Єдну корову маєте іtotу вам яка лиха галузя може вицяпти.

— Се неправда, що може хто відобрati молоко.

— Ни мовте того. Всякі є люди, всякій очи мают і всяке знают. Єднаково всягdi

ни є, десь ліпше, десь гірше, та само так і люди. Найде ся такий, що нияк ни мож си з ним порадити. Тот приробит, а тот начъко-дит. Мовите, що ниправда, а чому воно вам на Їря вилупит тріски на дверьох, оби му Господь заплатив милосерний? Тому обма-зуют двері дехтьом, хто має. На Їря велят, оби ни гнати йміня по вигонах і далеко в поле, оби диржати близько коло хати. Я сам раз найшьов під камінцем в узличку сіль і зіля, барвінок, три листочки і ще якесь зіля.

— Мій стрик бив на кватирі в єдної вдови. Нимала нигде ничего, ани хвоста на обістю, а молока гей! Била стаєночка ги прибіч'ок. Дивує ся стрик, де вна молока бере? Взяла скопиць і пішла до стаєночкі, а там бив шнурь до жъолобка привязаний. Він ся дивит у шпару, вна диржит шнурь у руках, а з шнурка молоко бурчыт. Набурчала скопиць і несе. I тому даст і ному про-даст. Молоко добре, ги справедливe, нисчъ-роване. Я на тото дивив ся, злудне на бисі-ду, повідат стрик. Корови ни било, ги мої матери, бо вмерла.

— Як вам хто послужыт, обисте й міг-дали корові давали, то ни буде. Як є воріг, то і з очий псувати ся буде, ни має смаку.

Мовчанка.

— Того року худоба ся вибідila. При-падок з тов зимов! Май, всьому би рости, а ту таке холодне дихат, що ни мож діжъдатн ся, оби ся обигріти. Виджу, що нидобра ро-бота. Пашы нима, у коний бік до боку зли-пат ся, булі нима, ярь у Господа за дверьми, ни заореш, ни засієш, а вержеш дащо, підой-ме ся з землі, тай дзилиниць снігове вкриют. Типир єс ся зазичив, оби худобиця ни поги-нула, а з чого віддаш і драч'ку подаш? Давай, чьоловіче, завчyasу свої боки, няй їдят сороки... Хлопови все іде съвіт облудом, нима як і зза чого жити.

ни є, десь ліпше, десь гірше, та само так і люди. Найде ся такий, що нияк ни мож си з ним порадити. Тот приробит, а тот начко-дит. Мовите, що ниправда, а чому воно вам на Їря вилупит тріски на дверьох, оби му Господь заплатив милосерний? Тому обма-зуют двері дехт'юм, хто має. На Їря велят, оби ни гнати йміня по вигонах і далеко в поле, оби диржати близько коло хати. Я сам раз найштов під камінцем в узличку сіль і зіля, барвінок, три листочки і ще якесь зіля.

— Мій стрик бив на кватирі в єднії вдови. Нимала нигде ничего, ани хвоста на обістю, а молока гей! Била стаєночка ги прибіч'юк. Дивує ся стрик, де вна молока бере? Взяла скопиць і пішла до стаєночкі, а там бив шнурь до жъюлобка привязаний. Він ся дивит у шпару, вна диржит шнурь у руках, а з шнурка молоко бурчыт. Набурчала скопиць і несе. І тому даст і ному про-даст. Молоко добре, ги справедливе, нисчя-роване. Я на тото дивив ся, злудне на бісі-ду, повідат стрик. Корови ни било, ги мої матери, бо вмерла.

— Як вам хто послужьт, обисте й міг-дали корові давали, то ни буде. Як є воріг, то і з очий псувати ся буде, ни має смаку.

Мовчанка.

— Того року худоба ся вибідila. При-падок з тов зимов! Май, всьому би рости, а ту таке холодне дихат, що ни мож діжъдати ся, оби ся обигріти. Виджу, що нидобра ро-бота. Пашы нима, у коний бік до боку зли-пат ся, булі нима, ярь у Господа за дверьми, ни заореш, ни засієш, а вержеш дащо, підой-ме ся з землі, тай дзилиниць снігове вкриют. Типир єс ся зазичив, оби худобиця ни поги-нула, а з чого віддаш і драч'ку подаш? Давай, чьоловіче, завчyasу свої боки, няй ідят сороки... Хлопови все іде сьвіт облюдом, нима як і зза чого жити.

Перемогла.

Марина Сабатовичка вернула від сповіди. Хоче день перебути у злагоді, та не складається... Невістка переходить біля неї з мискою пшениці і муркоче під носом.

— Ум, крум... Я ни знаю, що то є? Крункає тільки безрога, а ти маєш повісти : Ходи дідько-чъорте, та поможеш змолоти. Вона крункає ; йди до кучы, там розбисідуй ся по свому, кілько хочеш. Мині ни муркай, бо я ни твій мурко. Хочу опровадити динь, як люди. Чого я ходила до циркви ? Аби затягати гріх на гріх ?

Невістка меле на журнах ; син струже щось від нехочу ; стара крутить ся по хаті. Язык аж лоптить, хочеть ся викричати на одно і на друге. Та тут чогось страхаеть ся... „Очищила ся перед Богом, думає собі, али

правду сказати — ни буде гріха. З нивістковою німа ничего. Вона ни знає доброї бісіди; у неї всю кепсько... Мають люди намавляти ся, радше ничего ни говорити. Бісідуй щось вартого. Заговорит, скаже щобудь, якого ни треба. Ніт, вкушую ся в язик, буду ждати дальншого порядку". Невістка принесла муку, кинула на окріп, колотить; зварив ся чир, виляла на миску, підопалала бульбу і поставила на столі. Сіла з чоловіком і їдять, матери не просять. Мати згорнула огонь до купи і всадила бульбу до печі. Син глянув, запалив ся гнівом, положив ложку, прискочив, уявив кохану і вигорнув бульбу, та скинув до цебра. Мати не говорить нічого, вхопила гапчірку і бере горнець з окропом.

— Стара здуріла!

— Коль здуріла, ни буде сідти в криміналі; на дурну німа кари, а тобі повипарює сліпаки, аби ти ни діждав бачити ясного сонця. Я на тебе дула, як на ни знати що, а воно єдно з другим крункат.

— Просив вас хто дути?

— Тебе здує, як Магору... Пащекуй, али я мовлю, що споганю ся з тобов на цілий світ! Видиш, маю горниць у руці... Будеш мині булю вимітувати? Коль я годна прису-

нути, годна й відсунути... Моя пшениця, мій чири, бо я заробила; постараля ся на всю. І воли і худоба, в хаті й під хатов, заложена обора, а мині німа подяки. Я більше робила і роблю, ніж твоя жвона.

Невістка встала від стола, обтерла запаскою губу й каже:

— Чъас і мині старшьов бити...

— Шляг би тебе трафив, аби тебе впік! Буду розбігати ся на вас, а вона хоче старшувати? О, ни прийде до того, оби ти била на горі, а я на споді. Ти си газду ни вродила, ай я. Видиш, як би я ни била гідна газдиня, то ни підтрясала бис так чиривом, ни било би зза чого.

— Бісідуйте, мині тото нич ни вадит. А, та ви ни яке щобудь...

Поставила свекруха швидко горнець, звернула ся до кочержника і ймає за кочергу.

Невістка вискочила з хати і пішла до матери.

— Йди, йди, знайди такого пана, аби тебе зробив старшьов надо мнов...

Син вийшов на подвіре й крутиль ся безцільно сюди й туди. Мати зварила чир, спекла бульбу; трохи з'їла, попрятала й заткала піч. Сіла і пряде вовну. „Лекше на серци,

що виговорила ся, а то всьо йшло би переверти і загирило би ся за їх газдованя". Увійшов син і робить щось коло ходаків, та курить файку. По хвилі „зійшов з гори“ брат невістки. Привитали ся.

— Що ладите, Фед'ку?

— Пірвали ся волоки.

Мовчанка. Стара пряде й „гнівна зима нею трясе“, дивить ся скоса на прихожого. Сей сидить на лаві, ковтає легко ногами до землі, збирається говорити.

— Нанашко, як то буде?

— В чім ніби то буде?

— Нима у вас порядку?

— Ни виходить тобі на рихт?

— А ніт.

— Якого, панойку, хочете порядку? Хата позамітана, миска в намиснику, піч закалена, заткальниця при ній, повала є. Якого-ж то ладу треба? Може принести порцію і розгостити ясного пана?

— Нима того, що треба. Таке било, що ни хочу.

— Слухай, я розпорядків ни встановляю. Йди до війта, або до такого, що знає трохи письма. Що тебе обходить мій порядок? Може

ти треба ригії*) на пацята? Ни є писарь дома?

— Ви все з фіглями.

— А ти хотів, аби я перед тобов колінкувала й панойка в ручьейку та в коліна цілуvala?

— Доки моя сестра буде плакати?

— Поки ни перестане. Великий єс виріс і того ни знаєш... Як до тої парафії прийде, що буде газдиня, чорт бери, няй заводит свій лад, няй рахує ся цілов панев. А типир моя голова на вигоні і на загоні. Як ни робит, чим поділит ся, як ни нагаздує?

— Вже чъас положыти вашу голову на піч, або —

Сабатовичка метнула ся з припічка і „луснула в писок“ раз, а потім іще поправила. Прискочив син, а вона й його „бавхнула“ в груди. Оба стали, як вкопані.

— Йдіт, куме, до дому? Перемогла нас. У мами днісь великий динь, вони по сповіді.

— Видно, що любят побисідувати при святій оказії...

— Вступи ся з хати, бо дам тобі таке казанє, що й від сто ксьондзів ни почуєш ліпшього!

*) Пашпорт.

— Ходім, ходім! Прийшли з циркви
і так сварят, аж стіни тріщать.

Вийшли. Стара напила ся води, глянула
на долоню і сіла під кужіль.

Кури.

Неділя. Чудова погода. Сонце мандрує весело. Ніяка хмарка не налітає на його обличє. Дівчата й невісті розсипалися по вигонах, по оборах, стоять і сидять та ведуть розмову про всячину; газди пішли межами в поле оглянути, чи достигло збіже.

Вдова Мигалиха продала четверо когутят. Взяла від Гершка Грейцарі, завязала в хустинку і сковала. Сіла конець стола і курить файку. Невістка спить на приспі. Входить син.

— Дайте гроши сюда.

— Ей, Микола, кепсько бисідуєш. Маєш три сотки, що прислав Андрій з Гамерики, а ти наважив на ту мізерію.

— Чого вам треба?

— Тілько тобі аби било повно...

— Таки, що ніт.

— Чуєш, хлопе, курки — бабський гіндель. Ни диви ся, де ни треба. Я кури годувала, а ни кури мене. Нихто минੀ ни має нич мовити, ани ти, ани твоя жьона.

— Що ви знаєте...

— Ов, нібожье! Як би ти мав у голові якийсь розум, тобис ни пащыкував таке не-здале. Чъкодуєш минੀ... Ни мов нич — всі попродаю. Бо я в тебе курий ни застала, тілько ти в мене. Я тебе вродила, а ни ти мене. Я садила, я ходила і продала собі ; буде грейцарь кинути в циркві на божье. Няй бодай тим прокуплю ся перед Богом. Чей і я газдиня? Ти минੀ співаш, а забив, що било : по його голові лишъила ся без жадного інчого ; ни вітця, ни вола, тілько довги. Я сама молотила і сніпки крутила, сама орала й засівала. Пішли полусітки полотна, корова, лишъило ся без лижъки молока; пішли поросята, дрібні й великі курята, заки вийшла по троха з довгу. Якийсь раз я заплакала, так серце боліло, що ни знала, де діти ся... Нираз заходило мене: буду заводити, аби люди збігали ся. Нима з ким говорити, ани чого ймити ся, ани що чинити ; буду файку курити і чырез біду я привикла до тютюну. Я послабаю, —

— На що то бисідувати ? Ви робили і жили, а більше нїт, типир ви на слова добрі, а до роботи мягойкі. Напудилисти ся, що можете дригнути.

— Красно ! Ти минੀ такий син ! Тебе може борще дригнути.

— Вас того ни дуже має интиресувати.

— Так минੀ зробило ся від твої бисіди, ги засудженому на смерть. Дурна тота мати, що жъалує дітину.

Моя робота вже вриват ся ; ти днісь роби, як я робила, а мое що лекше. Випустили тебе з войська, а я заплатила трийцять від руки і три срібних за марки ! Сам собі погадай : ти будеш сина мати, як я тебе ; він буде робити, що схоче, добре тобі вийде ? — Так, так, повигодувала пасербів, пожъенила, повіддавала, а зи своїми діжъдала ся гіркого гаразду. От поглядай жъенців, бо ліпше си-рійше жъито жъяти, нїж перейде.. Вступи ми ся з хати.

Син не говорив нічого, пообзирав ся по хаті, немов би шукав чогось, і вийшов. Мати витрясла попіл з файки і поринула думками в минулости. „Гірко, нищъасно бідувала. Било всюо загирило ся. Ни доспала, ни доїла, на чужъких робила, по Турці, по Самборі

ходила... Ни легко перейшло житя... За сином письма писала... Всього мині жаль; свого віку, свого здоровля. Таку дозірність маю від нього". Сльози капали як горох. Проміння сонця похилилися в інший бік від хати. Перед вікнами простелила ся тінь. Мигалиха снуvalа далі свої думки.

Могорич.

Гриць Синовят приніс Миколі Заріцькому двацять ринських, які позичив на погріб третьої своєї жінки. „Виніс“ і кварту горівки „за подяку“. „Бодай Вам Біг причинив за вигоду віка і здоровля і многих літ! Мині ни кус ни йде наперед“. До кумпанії прилучився сусід Антосьо Дністрянський. Посідали за стіл, Микола розстелив „обрушъя“, положив хліб, сіль і три головки чісноку. Частують ся. Коло намисника шиє мати Миколи сорочку. Сонце над заходом.

— Ви вже таку долю маєте, що мусите погребувати жьони.

— Винарчиха поховала штирох газдів.

— Найгірше, що нима кому коло дітини ходити. Суята в хаті.

— Тобі, старий діде, проніс ся голос від намисника, треба било брати молоде і плодити дітвору... І сімдесятка ни здиржала тебе... До мене ходили парубки приставати, як газда вмер. Навіть тот богач мовив: кумо, може би ми повязали ся? Ігі на тебе! Завяжь собі путо на шию, або на коня... Мене би Бог покарав і сира земля ни прияла, оби я від малих дітей прийшла на велики... Так би хлоп ни вижив, то ни є хвальба, лише правда. Всьо позгодовувала і добре.

— Нівістка ни хоче доглядати, бридит ся, бодай пропало, руки в сімох водах міє.

— Проси Бога, аби вмерло. Візьмеш дівку, то обліниш ся, старе піде, а молоде піря поросте. Хлоп тілько до дівки...

— Або що?

— Ой бігме, я би кожного вдівця прала серед села, як бере дівку. Вдовиць много розуміє, бо тамта вчилася; він уже вступає в другу або трету клясу, а дів'ячук малий розум має, ничего ні знає, дурне, ги гуска.

— Нікому єдному ни варто жити.

— Ну, зажив молодого, няй шукає старого. Єдно цмокат, друге спльоват.

— Нидогода і тілько,

— Найліпше ни вмирати...

— А якже. Жъенит ся, а потім кричыт: Та ліпшья, що вмерла... Било попідпирати паличками, няй била жъила. За жыття побиват, здоровля збавят, а відтак скиглит.

Раз коваль мовив: Пізно дівці панянство шъанувати, як уже його зипсує.

— Ще й правит ся, йде до себе.

— Є, що ви знаєте? жъона собі за гонірь має, як і газда побиває, стає мудрійшья.

— Ой то правда, що хлопи без бабів подуріли би...

— Бо така встанова з кондаку съвіта.

— Найліпше, як мают згоду межы собов; як єдно на єдного ни кричыт; як він без неї ничего ни дає, вона никому без нього, як усьо спільно йде... Напроти Бога ни мож робити збитків...

Гриць Синовят жалісно порушав губами. Видко було, що думки його та ціле єство пробували біля дружини в могилі. Житеві клопоти зломили його сили, притоптали духа; вже давно посрібили, побілили волося. Хотів достроїти ся до жартливого товариства, але годі.

„І воно ричыт і я ричу, проговорив, наче пробуждений. Як ся чоловік нищъасливий вродит, нищъасливий і вмре... Гирка моя

ніч ! Спару молока, кормлю, поставлю колиску коло себе, колишъу, а воно пищьит. Дітвак без матери, ги земля без дошъу і сонця. Її брат умер тамтої зими і мав сорок шість літ, а вона сорок два. Ни хорувала цілий чъас, за вісімнайцять років зомнов хиба голова заболіла, заслабла на тиждень і пішла гнити... Ни било піти до Гамерики? Обершт питав ся нас: Хлопцї, хто хоче за море — пойде на цисарський кошт. Я глупий рвав ся борше до хати, ги би ту мід бив... Днісь клигай... Син гідний, нивістка погана, чудо. В мене ворок під пахов ни значивнич, я дуже бив сильний. Мої діти підуть по мої голові межы люди, ни будут коло тебе... Покотили ся слози як роса з листя.

Увійшла жінка Миколи, що ходила у Тершів гостець заклинати. „З тогонич“. Всі заговорили:

- Хто пізно ходит, пізно й приходить.
- Про що-ж така чъкода?
- Ми пили, а тобі ни липчили.
- Байка з тим.

Антосько курить файку і повідає:

- Продай, Миколо, двоє поросят.
- Їм розколотити булі і засивити молоком, їдят, аж бют ся.

Сторгували.

— Я ни зачнула за кілько ? питаеться мати Миколи.

— За дванайцѣть.

— Мало !

— На другий рік буде більше. Ба, та порожне фляща.

— Йди, Насте, та принеси.

— Пішла.

— Ви, бабо, вчора заробили в Гершка і попили.

— Рано било кепське сніданя ; приходимо на полуднє, нима й обіду. Я до людий: Ходїт гет! Няй заскаржыт нас, що ми пішли з загона. За що жнеш? Істи що будеш? Жъидівка щось подумала, винесла по пів фунта хліба, дала горівки. Прийшла до села, з ходака їла чъирь, а типир собі таріль купила. Ми ще Гершка на дідичъа поставимо. А що? Пан і жъид того ни вартуют, аби їм робити в голоді...

— Як ви били ни вмагали ся, било пропало...

— О, наша баба била би ся.

— За своє треба й бити ся... Хлоп ни пес, ай божъа дітина, ни відъма і ни трутин... Я обгризаю ся за всьо.

— Ви ще ни дуже в літах. Найстарший tot Футиш Федьо, що висше Пазі. О, трясе головов.

— До циркви ни йде.

Е, де-де, ни годен.

— Добрий майштеръ; знов будівлю.

— Набідив ся; два рази жъенив ся.

— Типир діти своїми руками кормят, як дітину; руки тремтять йому, ни донесе стра-ви до губи.

— Кождий хоче жъити і він те-ж.

— Ви гостіт ся, а я йду, сказав Сино-вят. Десять плаче там дітвак...

Не здергували його, бо відчули в його словах, надмір болю як батька й осирочено-го мужа. По відході Гриця говорили про ріжне, а тим часом вернула ся невістка з фля-щатем. Пили й закусували; дали порцію матери.

— Гостра. Ани за съвіт більше ни хочу.

Дністрянський „запаморочив ся“ і став „білендіти“ до неї:

— Ви Гамериканка! Дайте на флящъ.

— З причини би я тобі давала?

— Ми пили вперед, хочемо и типир.

— Я ни даю могоричъів, ни купую в никого ничего.

— Али ви в гамериканських чъиривиках.

— Почъкай, принесу гроши, дам на флящъ.

Вийшла. Жде Дністрянський. Не може діждати ся. Пішов до сіній та „галакат“:

— Мусимо десь вишукати стару. Ни дівки, ни горівки.

Галакав, галакав і поплентав ся до дому.

Другого дня мати Миколи пасе коні. Наблизила ся жінка Дністрянського і повідає:

— Будемо судити ся.

— Ти привяжь собі газду. Я пішла від нього, ги від біди.

— Він у вас пив, прийшов до хати і мене побив.

— Як би ти собі рахувала? Як би ти мене до чогось причіпляла? Я ни била в жъад-ній бисіді, від коли повдовіла. Як ни маєш знати, що говорити, то ни говори.

Дністрянська взяла в запаску трави ко-ровам і пішла до дому. Заріцька перехрести-ла ся і латала сорочку дитині.

Від дохтора.

Юстина Бабючка прала з донькою по-
лотно на ріці. Попідкасували ся й ударяють
швидко, одноманітно праником у звитки. Мо-
торний, голосний лускіт розходить ся бере-
гами й полями, проскакує по дебрах та гу-
бить ся в гущавинах. Росприскують ся каплі,
замигтає проміннєм і спадають у долину.
Сонце добре гріє. „Овадня“ увихається ; вско-
чить на шию, замахнеться біля лица, впя-
лить ся у рамя : зчинить ся рух, метушня ;
злітають, тратять крила й загибають. Мати
й донька не говорять нічого до себе, немов
би їм було дуже спішно. Їх обличя проявля-
ли втіху та вдоволення, коли гляділи, як
звитки розсували ся гнуучким, довгим шляхом
і збивали ся верствами в одному місці.

Зрівняла ся з ними жінка з другого кінця села.

Поздоровилися взаємно. Пральниці випрямили спини, сперли праники на стільці і попідсували волосє з чола. Легкий вітер повів долі водою і охолоджував жаркі лиця.

— Відки йдете, Пидлячко?

— Няй Бог боронит, куда я ходила... Вчира вбігала ся, аж з мене води текли; настала ніч як вік, зуб микає і микає. Пожьди, коби до раня, буде тобі кониць.

— Пес казит ся від того болю.

— З'їла штири бульби, пішла і вирвала два на раз.

— Н-ну!

— Виймав кліщі. Надійшов другий дохтір і повідат: Ни мож ірвати, треба дати кроплів. Ни має керви в собі. Ни видиржит. Питають ся: Як вам діє ся? Танич. Потім дали в колачь і веліли завинути ся хустков. Як я розвила ся, стала вся чиривона. Добре, мовят. Сіла на столиць і показала зуби: всі били білі. Я ще вказала на хорий. Бліснули кліщі в руці. Подзвонив жылізом. Перейшов мороз по тілі, волося зіжувалося, ноги в коліні тримят. Горячыт і моро-

зит. Дохтір якось ни потямив ся і вирвав здоровий.

— Йой!

— Як вирвав tot, що ни болів, аж мене в шийі затрясло. Велів зараз імити за рану, стиснути ясла, трошки запустив арніку. Полочу губу; ба, смотрю пальцем, а tot, що болів, сідит. Пане, лихома з нами! Чьому? То ни tot. Ну, то дасте других пять шусток. Як то? Я маю платити за здоровий і за хорий? Такого ладу нима на сьвіті.

— Правда!

— Ви мині заплатите за здоровий. Вона собі съміх з мене робит. Сіла я зновіль. Типир вирвав хорий. Дали мині вату і кроплі. Потім оба: А то є моцна баба! Я так боявся, аж тримтів. Е, пане, я штири вирвала на єден динь і здорована. Боліли мене, боліли і я єдин за другим вимикала. Від тогди маю слабу голову.

— Всяка мізерия спонивірят чоловіка на сьвіті...

— Ей во, витерпит, міне, перейде й гаразд.

— З Пидляччики все гожья баба!

— Або що? Няй пани гризут ся, що ни знают, де гроши діти... Бивайте здорові!

Сон.

— Йой — йой, простогнав несамовито на постелі Михайло Жук.

— Чьо йойкаш, ги глупий? заговорила його „жона“ і дала йому стусана в бік.

— Пробудив ся. На дворі курявиця, метелиця; гуде вихор і навіває до хати сумні настрої; витворює відчуженне між собою й животинами. Минула північ.

— Якась пеня сколотила мнов.

— Тобі снило ся, чи що?

— У грудех задусило, що й ни віддихнути. Ш्यумит мині в голові, як у млині, Напудив-єм ся, аж ня обморок обійшьов.

— Обис хотъ ни розболів ся!

— Снит ся ми, що я вигнав худобу пасти за Томин і пішьов ся в бік подивити ід границы головецькій і відтам я прийшьов

і сів на поли, а там сідів Николай Лопушанський, tot Штифанишъаків. Ідіт, куме, повідат до мене, заверніт свою корову й коня. А дивіт, он он там над ялівцем лежьйт вам така змия, що ни так би вкусила яловя, али би з'їла і вже.

— Богойку съвятий! Припадку мій! Якесь нищастя йде на нашу хату....

Просвистів острашний вихор, кинув снігом у дрібні шиби; зазвеніли вікна, заскрипіли вугла, тріщать стіни, застогнали дерева. Здавало ся, наче би яка грізна сила метнула ся по хаті. Подруги наслухують, немов би чого ждали.

— А я так зачав мовити: Без божьої волі, як і Пан Біг ни позволит, вона ни вкусит. І нев Бог завідує, хоть така велика. А Николай повідат: Добре, коль Бог велів; стережь ся чоловічье, то й я ти поможу. А ти так висше сідиш і мовиш: Ходи сюда, та ввидиш, бо щес таке ни видів. Я підійшов і дивлю ся, що воно лежьйт понад ялівцем таке, ги платва. Підняла голову і кличе мене: Ходи сюда. Та чого? Ни бій ся мене, ходи сюда, а як ся боєш, зійди бодай ід ті поточчині. Якесь ми ся завиділо страшне.

— Йой!

— Я зійшов, а вона підняла голову і вергла мині три діаменти, ги три галки, що сут у панів по городах, такі блислячі, красні, аж за око берут. На, за то будеш мати щість тисяч, за кожду по дві, бо то є діамент. І пак повідат: За тото даю тобі, обис ня ни дав забити. Чью, що збирають ся на мене. Тям си, обис людий просив під милий бік, жоби ня ни забили. Я ся ту ни вигодовала така, я з звиняцької полонини ту прийшла. Молода билам дуже пуста. Типир прийшлам ся ту гріхів спокутовати. Як ни будеш могти впросити людий, би ня ни побивали, то біс просив, оби в ня з канона ни стріляли, бо як би з канона стрілили, то би ня ни забили, лише би ня взlostили, що бим захопила, то бим з'їла, хиба тов пшеницев ня забют, що над нев дванайціть раз било всяношье.

Обернула ся, засичьала, аж верхи ся затрясли, земля захолітала, велика сила всьо валила, худоба ричьала; такі громівиці стали, що ся скали роздирали. Мене страх зуяв; я оставпанів, гойкнув і пробудив ся.

— Боже ласкавий, такий сон никому ни снів ся... Обис у біді ни бив, змечи копу

вівса до боща, змолоти, продай, треба наяти хвалу божью. Якась душъя глядат ратунку.

— Воно так з нев, бодай Бог боронив від такого! Промарнила славу і окаянна...

— Шось ї дуже хибит.

— Закомашвило ся минї в голові, гадаю на всі боки.

— Аби того ви видати, ни чувати! На сьвіті всюсьо помотане, ги днись з тим снігом на дворі...

— І бою ся й обертаю ся до того і з дива ми ни зійде.

Мовчанка.

— Мариню, ни знев, як би верг дащо на льотерию? І всяношыне би било і хвала божья й паастас...

— Як ти міркуєш, так роби.

Розгуляла ся хуртовина. Простелують ся хаотичні шляхи в просторі. Розбурхані вихри промітують верствами снігу й ревуть міцними голосами. Всі живла настроєні ворожо й находять на себе з невмолимою завзятістю. Де йдуть, чого бажають — не питай... Сють острах. Скрипять вугла, тріщать стіни, стогнуть дерева; протяжний рев лунає довкола.

Подруги, мов сполосені пташата, пригорнули ся до себе й обмірковували сонну появу. Думки нестримно гуляли по розпалених та збентежених мізках.

Хуртовина робила скажені підскоки.

Лист.

(Виривок з „Мандрівки“.)

Говорю з жінкою про се і те; пю чорну
каву, курю цигаро.

Приходить мущичка.

— Що там Павлючко?

— Нич, їмостунейко. Що коло вас ліп-
шого чувати?

— Стара біда.

— Ви до мене?

— Я, прошу ласки, з просьбов. Хочу
лист писати до сина в Гамериці.

— Давно пішов?

— Помандрував съвітами, мене лишив.

Два роки вже. Я ни знала, що чинити? Як
зайду заводити, як стану шъалити, піду і кину
ся у воду. Вдарило на три села, що моого
сина нима.

— Добре, я вам напишу, тілько викурю.
 — Нич пильного. От скучно за дітінов.
 — Сідайте собі та де що оповідайте.
 — Дякую красненько.
 — Сідайте.
 — Імось мовят біда. Сьвіт і біда — всюєдно. Газда жьони ни диржит ся так, як вони. Я вже сімнайцять літ вдовов. А на таку й здохляк гавкне, всяка пеня зачыпіт. Давно того ни знала, днісь усього засмакувала. Ше найліпше жило ся дівков. Та бо того дівоцтва, гі кіт наплакав. На шыснайцятім році випхали за вдівця. Мав єдну дітину. Він трицять сім літ, а я, вибачьте, дівчук. Дібрана пара, як пироги й смітана тому, що конає. Я ни хотыла; мусіла; штири рази отиць паздири, аби я йшла. Злакомили ся на богацтво. А де богацтво, там пракляцтво.

— Добрый був чоловік?

— Треба шукати собі рівного складу. Ани злий, ани добрий, старий і тільки. Де-ж молода для старого? Посідаємо їсти, глипну горі ним, страх ня здійме, кидаю лижьку і йду з хати.

— Трицять сім літ — невелике що.

— Та бо повідають, коли старий жєнит ся: Ти будеш падати з палицев, а діти з лави.

— То для парубків,

— Дуже старо виглядав, як зишушений гриб, лисий. Я му викала чириз півтретя року. Бивало питат ся: Чо ти така смутна? В хаті всього статком, лише жити. Я вам ни повім. Чому? Бо так. Хочу йти до дому. Твій дім туй. Ніт, я нимаю у вас ничего. Чого-ж тобі треба? Або я знаю. Стидаю ся його. Я би так утікала, та що-ж — тато по-відрубували би ноги. Мині найліпше, коли пожъену воли. Сама си... Захорував газда. Тяжъко бив слабий. Мині чогось ани дрібки ни било жаль. Лежьт на постели і стогне. Я до сіній і мовю за дверми: Дайно, Богойку, аби він умер, верну ся до дому. Зачув мою просьбу, алинич ни казав. Прийшли мої отиць і щось там питают ся. Слабий я буду вмирати. Аби скорше. Виджъу, що му жаль. Ваша донька, а моя жьона просить Бога за мою смерть. Е, то хтось набрехав, повідають тато. Ніт, ни набрехав никто, я сам чув від неї. Навіть ни відійшла далеко за двері, а кличе смерти. Ни дивуйте ся: молоде-глупе; дійде до розуму, ни буде того робити. А його братова, вдова, відзвивається від порога: Коби я газду мала, то я би го шьянувала; няй буде як дітина, то вже вся потіха в хаті.

Хоч би газда ги ворона, а зза нього оборона. Бабська голова, няй ни скажьу, до чого здала... Говорили; я си з тогонични робила. Вижину воли, висьпівую, аж дубри трясутся. Люди съміють ся: Газда умират, а в ней съпіви на язиці. Говоріт си здорові. Мене його слабість ни свербит, ни болит. Умре, піду до мами. Видужав, хоч я й руки складала на його смерть. Ни можу взвичьати ся. Є хто другий в хаті — добре, слухаю його бисіди, а нима, гиц за поріг. Заговорює: Чо ти ми викаш? Я тобі газда, ни отиць. Коли з татом посідаєте на лаві, нима ріжьнині. Засьміяв ся, ги тот під шибеницев; защыміло в середині. Став призадумувати ся. Прийшов мій брат Жъалує ся перед ним. Вашья сестра ни може зжити ся зи мнов: викат ми, ни хоче бисідувати як люди. Що си з того робите? Ко-би мині мої жъона викала, я мавби си за гонірь. Бестия ни хоче. Як ни раз пічне викати, мушу з хати вступити ся. Дам вам на то раду. Нич і ни мовте, ни церегельте ся, на-крутіт за вуха, возьміт палиці і посмаруйте добре по нычистім місци. Взяв дурне і я дурний з нев. Ну, і мій газда послухав братової ради. Раз щось перемавляємо ся, старий присакує, та лус мене поза вуха, далі за палицю

і мастит. Я спершу здуміла ся, а потім як ни крикну: Шляг би тя трафив, уже ня беш? А він на тото: Шляг би тя впік, уже ми ни викаш? Так перестала я викати. Хісна з того инякого. Мое серце ни нахиляло ся.

— Його родина гнівала ся на вас.

— Та во! Мого газди брат умер на войні. Тоді по дванайцять років служили. Як там каноніри били на них, нагнали до води, котрого шляпка сплила била — пропав. Сім разів писали за ним, ни догляділи; загиб і вже. Поживили ся морські риби. Лишила ся дітина. І ми її годували. Мати її була при нас. Трафив ся парубок, віддалисмо дівч'я. У віні взяла двоє овиць, півтретя прута поля, дві корови, сорок пять срібних і такий кусник луки, як дают на плуга на динь орати. Мій газда спирається дати. „Як бим того ни взяла, з чого бим газдували?“ Піде, мовлю, до суду, даш половину. Кождому треба жити. Навіть хату ділять, нито загін. Я переконала. Братова сама вважьала, бо справив весілля, дав чъастку. Потім ходила до міста, щось си обое зарвали. Погодили ся і дала квітацию. По весіллю пішла мати до доњки. Била сім літ, а як умерла, зять навіть з пєца ни рушив ї. Я з нивістами гет чисто нарядила, ба,

та він ни йде до єгомосця заплатити погріб. Чуєш, ни даш ани єдної дутки, на тебе зрахую гроши, її поховаю, піду до суду і зроблю порядок. Ти ни вмреш? Як била минич ни робила, тілько пєц помелятьом замітала, то би заслужила на поховок за такі роки. Спудив ся, щось поміркував і заплатив вісім ринських. Ни хотів свого коня запрягати, аби її вивезти, я післала воли, ще й дала два срібні на горівку. Її донька файна нивіста. Син третий рік іде у клясах; слабовав на очи. Дістане книжку, як мій в Гамериці. Пішьов супровітом, дали книжку і з нев пішьов за море. Дивний tot съвіт, а ще дивнійші люди... Али я ни доповіла за себе. Мого газди тітка віддавала дівку. Надходить вичьирь. Розчвали ви слухати, слухайте далі. Павлючка як розпустит губу, то їде без коней і без коліс. Збират ся газда на весіля. Нипаю по хаті, ни мовлю ничего, він теж ани писне. Його отиць лежить на печі, на самій середині, любив вигрівати ся, звичайно старе, курить файку. Кличе братову; — мешкали на другім боці — до мене зновільнич. Мене кортит погуляти, аж ноги лоптят. Ни відчиню губи. Пішьов з братовов. Ни можу знайти си місця. З хати на двір, відти до хати. Торкаю старого за

ногу: Тат-тату: що я би вас просила: пустітня на весіля. Га, дітино, коль тебе газда ни взяв, я ни можу мішьати ся до того. Там наговорят йому люди. Бідойко моя! Молода і вяну. Положь ся, з тов бідов мож спати. Добре тобі, старуху, белендіти, а в мене ноги з горячы аж підскакуют. Ситий голодного ни розуміє, а старий молодого. Певно погадав си газда: Глупе взяв, ни поведу межи люди. Няй сідит на запічку. Зачувала, що добре набирали його за мене. Де жъона? Ви з братовов? Ни заходи ся з вдовов. Пильнує, аби ни напудила ся, що ніч. Дурний старий, молоде як захоче хлопця, знайде в динь і серед ночи. Прийшьов рано. Виджу, що му добре досолили. Кличе мене: Збереш ся та підеш по тім на весіля. Ни билам на почватку, на послідку ни буду. Чъому? Типир найбільше гуляют. Я тілько за тобов погуляю, ги нендза на болоті. І плачу і кортитня і ни піду. Пішьов сам. Я пігнала воли. Виплакала ся, виспівала ся і що ми било? Молодий всьо перебуде. На другий динь спю. Пасти пігнав отиць. Спю й гадки ни маю. Вертає пяний газда і застас ня в постели. „Чомусь моя бабина дома?“ „Добре, що дід погуляв, а бабина вже так буде“. „Як слуга

служив, так газда платив, повідат до мене.
Ни мала ти серця до мене, ни найде ся в ме-
нинич до тебе". Ігі на тебе з твоїм старим,
дурним серцем! Він за палицю, а я з хати.
Погудів, постогнав, зняв сірак і ліг на лаві.
До дому ни піду, прогонят. Заходжу до су-
сідки. Поплакала там, посутила і вчула но-
вину. Баба видобуде всю правду й ниправду.
Шьепче сусідка, а сама обзирає ся за себе:
Вважайте троха більше на газду, Ни вір
хлопови. аби вмирав. Його все скортит до
того, чого ни треба. Ни застанете його дома,
підіт під трету хату; там зи заду є мале ві-
конце; дайте позір крізь нього. Ого! Добре,
що знаю, буду пантрувати. Тому ти, нібожье,
від якогось чъасу рахуєш кости на мнї. Зажди,
зроблю ти публіку. Назираю. Єдної ниділі
заяла рано воли, напасла; приганяю до до-
му, а він спит. Я до нього: Так Пан Біг від-
пустит гріхи, що голова на лаві? Встав, по-
чыхав ся,нич ни каже, заложив крисаню і
пішьов до Цюпачьки. Пережъдалам троха,
далі за ним. Зазираю в кватирку: сідит мій
газда кониць стола, Цюпачька ставлят мися,
вливат молока, сідає коло нього і закидає му
руку на шию. Того мині треба. Маю тя за
пазухов. Пішьов сербати до неї. Насербаєш

ся, що аж заколе тя в грудях. У нас молока,
що й сам скупав би ся в кафтані, а він там
хлепче. Входжу до хати і плачу. Отиць пи-
тат ся мене: Чо пхімкаш?

— Втопили мене без води. — Що таке?
Ваш син ходит до Цюпачьки. — Хто ти на-
говорив? — Я типир сама виділа чьириз ві-
конце. Люди в циркві, а вони творят паску-
ду. Плачу, що аж хата ходит. Вертає до дому.
Я заводжу. Що ти дива твориш? Ни гово-
рила я до дніс, а від типир прийшло ми до
голови, що мушью виговорити ся. Від кого
ти прийшов? Тобі що до того? Старий схо-
пив ся з припічка, взяв за костурь і бавх,
куда напало. Замість її до розуму наводити,
а ти що твориш? Газда визъвірив ся на ме-
не: Почъкай, я ти доложжу! Таке здохле, а
буде вітця на мене тровити.

— Та бо ви, Павлючко, каже моя жінка,
самі провинили ся. Він женив ся, аби мав жін-
ку. Хотів, аби ви попестили ся з ним, а ви
втікали за волами.

— Мене щось відтручувало від нього. Я ся
го стидала. Чого старий жъенит ся з молодов?

— Кождий шукає ліпшого. Нашо йому
було брати беззубу, горбату бабу, коли трап-
ляла ся дівка?

— Мене присилували.
 — Пропало. Було призвичаювати ся.
 — Ай, їмость моя золота! Або я знаю...
 Мині в голові гопки били, а ни старий дід.
 Я ще ни надівувала ся, а ту бав уже чужкі
 букарти.

— Ви завинили. Оженив ся, не мав жінки, пішов до чужої. Я гримаю за ним. Вам хотіло ся з парубками гзити, він знову бажав затримати вас для себе.

— Правда, ни любив nibіщник, абім до кого съміяла ся. Зараз гнівав ся і завертив ня до дому. Здибала мене Цюпачька. Як ни стане цабанити... Сяка-така! Жъебраку, прийшло до газдівства, дістало ноги як кадовбята і ни шьянус чъловіка.

— А Цюпачька була вдова?

— Ніт, мала газду. Вже обое поховали ся. Мій свекр приклікав його, наговорив, наганьбив. Будь чъловіком свої жоні, няй ни чъпат ся кого будь з дороги. Матузом та-ку відьму! Зробила ся публіка. Заклекотіло по сусідах. Тяжко сходив нам чъас... Пішов мій газда на съяток до Рогізна. Мині, ани кому дома ни сказав слова. Хитрий ти, я ще буду мудрійща. Ни дійдеш з бабов до кінця. Надіхав мій отиць з гори і взяв ня з собов.

У Рогізні коло циркви побачив нас. Задеревів... Ни приступив до мене. Дав Цюпачьї пять шусток для мене. Сіджьу на мураві з вітцом, приступає Цюпачька і дає гроши. Отиць як ни крикнут: коль дав, тобі дав. Іди в божью путь, кудас ся пустила! Люди видивили ся... Вертаємо. Коло хати стали отиць. Я ни хочу злазити з воза. Іди, аби си ни погадав, що я тя відобрав. Буде бити, прийдеш завтра. Входжьу. Свекр курит файку, тямлю як днісь, чъловік спит. А то що? Кричыт старий з пєца. Він давно, ти типир? Я ни здібала ся з ним. Тато поїхали горі, я пішла сюди. Ни дав старий спати. Гвавти, крики, вікна повибивані... Я забирала ся до дому, відтам зновіль вертала. Бивало мовят отиць: Хоть він тебе нн хоче, а ти йди, будеш мати добрий суд у людий. Поким привикла, він умер. Добрий бив, тілько я глупа била. Так жыття пішло... Нихто ни знає, як єм ся спонивіряла, як перебила...

— Кілько лишив дітій?

— Вимушених шьестеро.

— Чому силуваних?

— Чому? Бо так... Як єден, коли бивало посідають си разом на лаві з вітцом... Біда ходит по людях; кого здібат, того по-

биват. Єдцого згаманує, що годі... Так мусить бити...

Написав я їй лист, Жінка просила, аби ще коли прийшла та оповіла яку історію. Подякувала й обіцяла, що й прийде, коли не погніваємо ся.

По хороті.

(Вирилок з „Мандрівки“.)

Увійшла мужичка, що була хора на тиф. Перед трьома місяцями сповідав я її на смерть.

— Ви вже здорові?

— Ой здорова! Замітаю ногами як жывідівська шъкапа. Таке ту на земли: Чъоловік ги муха, худоба як роса. Пролежалам дві нишлі в горячці без себе. Ни чъкодувалам свої біди, хиба що осирочу дѣти. Ни знала я, коли динь, коли ніч, такем оглухла. Дзвони дзвонят, я ни чьюю. I типир здає ми ся; ни ті люди, ни то всьо. Пригріє сонце, я така, ги пяна. Де то ся з мене дѣло? I пів нима. Я йшла, земля угинала ся, такум силу мала, а днісь прийшла нанич. Лежьялам як дощка; хату билам ни перейшла за съвіт. Щось ня-

тягнуло за волося, я впала, ги мертві. Наточилям піни гейби решьето. Привиділо ми: ся жъену корову в цундратім кафтані по ровені, змерзла, трасу ся, зуб на зуб скаче. Здібав ня шъандарь і мовит: Чъуєш, жъени корову в Ясеницю, бо як ни пожъенеш, то увидиш, де будеш ночувати. Я то повідаю тим, що стояли коло мене. Син побіг зараз до Матія; він ратує людий і від поганого знає. Дав зіля: єдно варити й пити, єдним підкадити. Говорив до сина: Як буде спати добу,нични чъини, а як нїт, то приходи сюди. Зробили, що казав. Я вснула. Присніло ся мині, що впала береза на Штифана Заріцького; буджу ся, а мене закортіло так їсти — страх! Зачьинаю тямити ся, Ов зле! Як чъоловік захоче дуже їсти в хоробі, то на смерть. Кричу: Ни дайте минич до губи, бо вмру. А ту так хочу. Дїти, дїти, що будете робити, як умру? Підете по хатах... А вони повідають до мене: Мамо, мамо, няй би ційий съвіт умирав, оби ви жили. Напийте ся молока. Котрі вони їдят добре, то й роботу зроблят. Напилам ся і малечко що жъию. В нас ни било молока. Хто мав сумління, приніс, аби ня заратувати. Лише зазоріло на динь, мині лекше стало. Від той хвилі ни можу відісти ся, на-

віть зриваю ся в ночи. А правду повісти, нима що так заїдати. Тісно. Дїтваків пятеро, ґрунту обмаль, газда в гробі і такі гаразди. Жъий і розпережь ся... Колінкую. пацірь мовлю, аби ще подихати і дїтий підгодувати, тай пустити у съвіт, а потім няй буде, що хоче. Даю вам, єгомосць, на службу, за здоровля, відправте, коли буде чъас. Ну, дивіт ся, снило ся, що береза впала на Заріцького а він самої тойі ночи захорував на ту саму слабість, що й я. Мині ліпше, а на нього пе рейшло. Як воно дивно складат ся. Ни бив у мене і я ни наганяла хороти. Хто видав, робити кому пакість? Є такі, що прожъене з єдного на другого,

— Ніправда, матусю.

— Ей, єгомосць, ни говоріт, я перебила таке. Бодай ни притрафляло ся в никого.

— Вам здавало ся.

— Нїт, правдива правда. Заходував у моого сусіда Михайла Кальки дїтвак на задавку. Пішов до Бабини до ворожильника. Дав му зіля і воду, Казав пити й підкурювати. Оленка стала піддужувати, а мое зараз розхоріло ся. Ого! знаю я, куда то йде. Ворожильник з єдного зняв, а на другого переслав. Заходить рано Кальчиха до мене. Кумо,

уде зле з нами! Ви свою Олену вратували, а на Параню зігнали. Зачьала мотати і пішла. загнівана. Приходит Михайло. Я знов до нього: Що ти зробив? Ба та як? Я ходив по ліки для свого. Пішліт дівчья до Сенька, може й вашьому нарадит. Післалам дівчью, а він завертів ся і мовит: За пізно приходиш... Дав коріня і зіля. Казав разом варити і відваръ давати пити. Я так зробила і здавало ся, що троха лекшъят. А потім стала дітина завертати очима, пружъяти ся; збліло як полотно. Прийшла нічъ єдна, друга й трета. Съвічу, сїджъу; дітвак страшъенно мучыт ся. Очни злипают ся, як би ми хто вкинув соли до них. Бодай би того ворожильника лихо прало! Де в нього сумліня? Нагнати таку муку на янголятко... Ни мав скалів тай дibrів... Сїдячъки здрімнулам ся. Привидів ми ся старий дід. Відхилив двері і каже: Чьо спиш? Іди і ший сорочъку дітвачъкови, бо зараз умре. Буджъу ся напрасно спуджена. Воно дуже мучить ся. Йду, беру полотно, іглу, нитки і шиню як будь, бо спати хочу. Ни витрималам і задрімала. Раптом прочув ми ся жълісний крик: Мамо, мамо! Зриваю ся, до дітини — ни жъиве. Виходжъу рано на обору, а Михайло зза плota: Що чуввати? Весіля

роблю..., Я чьомусь так тужила, що аж дурь голови брав ся. Правда, нима зза чого ховати, али оби їх мав як головка маку, кожде єднаке — матірь за дітинов серце болит. У ночи били мої цицьки мокрі; приходило бідне з цвитаря сстати. Дораяли взяти килішъок з водов, піти на цвитарь, підняти глини з гробу, вимішвати і випити. Я так зробила і відступила сугта. Всяка мара товче ся по съвіті.

— Якось воно буде.

— Бодай ся потішьаймо: Ой буде лекше, як било перше...

ЗМІСТ.

	Сторона
Привид	3
По наших кістках	11
Прогнана	15
Забагнув сира	23
Завіщаннє	35
Мій вородай	35
Чари	41
Перемогла	45
Кури	51
Могорич	55
Від дохтора	63
Сон	67
Лист	73
По хороті.	86